

Bizantinska družba in država – *izpiski*

Bizanc je bil v zgodnjem srednjem veku najbolj civilizirana država v Evropi. V tem času so bili z njim v tesnih stikih tudi jugoslovanski narodi.

Perodizacija:

datum začetka je 11. maj 330, ko je cesar Konstantin Veliki posvetil novo prestolnico na Bosporju, datum konca pa 29. maj 1453, ko je padel zadnji cesar Konstantin XI. Dragaš Paleolog v boju s Turki, ki so zavzeli Carigrad.

Prebivalci Bizanca so sebe vedno imenovali Rimljani oz. Romeji, cesarji pa so se smatrali za dediče Avgusta. Državo so pogosto imenovali Romania.

Georgij Ostrogorski, bizantinolog, je opisal novo državo kot spojitev rimske državne ureditve, grške kulture in krščanske vere. Do te spojitve je prišlo, ker se je težišče Rimskega cesarstva, zaradi krize v 3. stoletju, premaknilo na vzhod.

Dva dogodka označujeta začetek bizantinske dobe: zmaga krščanstva in končna premestitev državnega sedeža.

Prvo obdobje od 4. do 7. stoletja je prehodno obdobje iz antike v srednji vek. Imenovano je **zgodnjobizantinsko** ali **poznorimsko**.

Razvoj zahodnega dela je bil od 5. stoletja dalje z barbarsko okupacijo nasilno prekinjen. To obdobje je pomembno, ker so se tedaj oblikovali nekateri osnovni principi na katerih je slonela bizantinska država. Konec tega obdobja označuje propad stare družbene ureditve in velike teritorialne izgube.

Temelji srednjeveškega Bizanca so bili postavljeni od 7. so 9. stoletja. Sloneli so na novem družbenem sloju svobodnih kmetov in vojakov-kmetov, državna uprava pa je postala prožnejša, a še vedno centralizirana in avtorska.

Od sredine 9. do začetka 11. stoletja je doživel Bizanc svojo **zlato dobo**. To se zrcali v notranjem razvoju, utrditvi novih fevdalnih odnosov in uspešni osvajalni politiki (nova ozemlja v Mali Aziji in Italiji).

Razvoj je prinesel nove **krize**. Začeli so se boji dveh skupin: vojaškega provincialnega in civilnega prestolniškega plemstva za centralno državno oblast. Končali so se ob koncu **11. stol.** z zmago vojaške aristokracije.

Razdobje od začetka do konca 11. stoletja je kratka **prehodna doba**.

Od konca 11. do začetka 13. stoletja se bujno razvijejo fevdalni odnosi.

Leta 1204 zahodni križarji osvojijo Carigrad – začetek propadanja bizantinskega cesarstva. Po padcu Carigrada v roke križarjev je v Mali Aziji s centrom v Nikeji ustanovljena država, ki nadaljije propadlo Cesarstvo in uspe leta 1261 ponovno osvojiti staro prestolnico. **Do propada v 15. stoletju** se ta doba imenuje **poznobizantinska**.

Sredi 14. stoletja so na evropska tla prišli Turki Osmani, ki so stoletje kasneje Bizancu zadali smrtni udarec.

Pokristjanjeno rimsko cesarstvo

Novo dobo rimske zgodovine je v 3. stoletju naznanila kriza; posebno je bila močna v zahodnem delu cesarstva, medtem ko je bila v vzhodnem delu gospodarska situacija boljša. Tako je bilo državno težišče rimske države preneseno na vzhod.

Stara municipalna (samoupravna) organizacija rimskih mest je propadla in nadomestila jo je nova upravna ureditev. Vse je bilo osredotočeno v rokah cesarja in njegovega uradniškega aparata. Osnovala se je bizantinska birokracija – čas cesarjev Dioklecijana (284 – 305) in Konstantina (324 – 337).

Dioklecijan je že nosil naslov dominus, absolutni gospodar. Njegova despotska, absolutna oblast je počivala na božji volji. Cesarja so volili trije politični dejavniki: *senat*, *vojska* in *mestno prebivalstvo* organizirano v *demah*. Ti so vsaj delno omejevali cesarjevo oblast, a so od Dioklecijanove vlade izgubili na pomembnosti. Pojavila se je nova družbena sila – cerkev, ki je z ene strani okrepila cesarsko oblast, z druge pa jo je omejevala.

Vloga cerkve: njena moč se je vedno bolj stopnjevala. To potrjuje sodelovanje patriarha v obredu kronanja novega cesarja. **Leon I.** (457 – 474) je bil prvi cesar, ki je prejel krono iz rok carigrajskega patriarha. Vpliv cerkve je tako narasel, da je sredi 13. stol. cesarsko kronanje preraslo v sveto cerkveno dejanje. Cesar je bil zaščitnik cerkve, proglašen za branitelja edine prave vere, krščanstva. Bil je izvoljenec Boga, Kristusov vikar (namestnik), predmet posebnega kulta.

Dioklecijan si je hotel olajšati nadzor na državo, zato je ustanovil štiričlanski vladarski kolegij: dva avgusta in dva cesarja. En avgust naj bi upravljal vzhodno, drugi zahodno polovico cesarstva. Vsakemu avgustu je bil dodeljen en cesar, ki ni bil z njim v krvnem sorodstvu.

Sistem se ni pokazal za posebno posrečen, kljub temu pa je obstajal skozi celotno bizantinsko zgodovino. Odpravljene so bile razlike med senatorskimi in cesarskimi provincami, s tem je Italija izgubila svoj privilegiran položaj.

Provincijska uprava je bila pod kontrolo cesarja. *Več provinc* je sestavljalo *eno dijacezo*, več *dijacez* pa *eno prefekturo*. 4 prefekture so bile: Vzhodna, Ilirska, Italska in Galska. Na čelu so stali *prefekti pretorji*.

S tem sta se tudi ločili civilna in vojaška oblast. Provincijski upravnik je bil določen za civilno upravo, poveljnik vojaških enot v eni ali več provincah pa je bil *dux*.

Cesar je vedno zmanjševal pristojnosti štirih prefektur v smeri krepitev centralnih državnih organov. Tako sta mesti Rim in Carigrad dobili svoje posebne mestne prefekte.

Vrhovni uradnik (*magister officiorum*) je bil najvplivnejši predstavnik centralne vlade, njemu je bila podrejena celotna državna uprava.

Delovanje starih republikanskih institucij je bilo močno omejeno. Cesar se je opiral na mnenja birokratskega aparata. Formiran je bil ožji svet, sestavljen iz najvišjih uradnikov centralne uprave.

Okrepljena je bila obmejna vojska z vojaki – graničarji, mejnimi posestniki, ki so od države dobili za svojo službo zemljo. Osvobojeni so bili davkov, na ozemlju so živeli s svojimi družinami in tako stalno branili mejo na limesu.

Dioklecijan je na novo ustanovil gibljivo vojsko. Poraslo je število najmenikov, vedno večji je bil pomen konjenice. Za to pa so bila potrebna ogromna denarna sredstva. Tako so bile vpeljane nove ekonomske mere, denarne dajatve pa zamenjane z naturalnimi.

Država je na zemljo navezala vedno večje mase kmečkega prebivalstva. V mestnem prebivalstvu pa je država videla predvsem plačevalce davkov.

Konstantin Veliki je uvedel nov denarni sistem, ki je temeljil na zlatniku (nomizma). Na eni strani je imel podobo cesarja, na drugi pa Kristusa. Za več kot tisoč let je postal temelj finančnega sistema in vzor številnemu evropskemu denarju.

Konstantin je postavil cerkev pod svoj nadzor. Leta 325 je v Nikeji sklical *prvi ekumenski koncil*, ki mu je tudi predsedoval. Cesarji so ščitili cerkev, saj je država v njej našla ideološko moč. Vendar pa v Bizancu ni prevladal cezaropapizem, ni prišlo do koncentracije cerkvene in posvetne oblasti v rokah vladarja, niti se ni razvila teorija dveh oblasti kot na zahodu. Posvetna in cerkvena oblast sta jasno določili meje svojih dejavnosti, pri čemer je posvetna oblast vedno obdržala prednost pred cerkveno.

Teodozij I. je leta 395 razdelil rimsko cesarstvo med svoja dva sinova. Od takrat naprej sta se vzhodni in zahodni del razvijala ločeno. Zahodni del je leta 476 propadel.

Justinijan I. je okrog srede 6. stol. obnovil enotnost Rimskega cesarstva okrog Sredozemlja. To je bila sijajna doba, ko je cesarstvo pokazalo svojo staro silo in vpliv. Za to dobo je značilen izreden razcvet kulture in umetnosti. Kodifikacija rimskega prava, izvedena po Justinijanovem ukazu je bila več kot tisočletje temelj bizantinske zakonodaje in zahodnega prava od 12. do 19. stoletja. Cesarska avtokracija in cesarjeva volja sta bili vrhovni zakon.

Gospodarska in družbena obnova na vzhodu

Notranja kriza, ki je v 7. stoletju dosegla vrhunec ter zlom na državnih mejah, označujeta konec ene epohe in začetek nove. S cesarjem **Heraklejem** (610 – 641) se začneja **nova doba**, ko so bili postavljeni temelji nove družbene ureditve in nove upravne organizacije.

Bizanc je v prvi polovici 7. stoletja izgubil večji del Balkana, Egipt, Palestino, Sirijo in skoraj celo Armenijo. Nova maloazijska meja se je ustalila na Taurskih gorah. Gospodarska osnova države se je zelo skrčila, kar je negativno vplivalo na nadaljnji ekonomski razvoj. Povsod so oslabela zemljiška posestva.

Srce države je bilo sedaj v Mali Aziji. To področje je bilo razdeljena v vojaška okrožja – teme. Dioklecijanov in Konstantinov upravni red je razpadel. Sedaj je bila vrhovna vojaška in civilna oblast v provincah v rokah vojaškega poveljnika – stratega.

Tematska ureditev je bila zgrajena na mejah in v obrambne namene. Slonela je na vojakih – stratotih, ki so dobivali v zasebno lastnino posestva. Minimalna mezda jim je olajšala oborožitev, skoraj popolnoma pa so bili osvobojeni plačila davkov.

Poleg malega vojaškega zemljišča, se je razvijala drobna posest svobodnih kmetov. Prosto zemljišče ter svobodni kmetje sta bila pogoja, ki sta omogočila formiranje novega družbenega razreda, na katerem je slonela gospodarska in finančna moč države. Država se je notranje obnovila in ponovno osvojila izgubljena ozemlja na Balkanu.

Novi odnosi na deželi se zrcalijo v *Kmečkem zakoniku*, ki je nastal proti koncu 7. stoletja. Je zbirka predpisov prevzetih iz običajnega prava in je urejeval vsakdanje odnose. Kmetje niso bili odvisni od nobenega gospodarja, lahko so se svobodno gibali in državi so plačevali davke. Nekateri so imeli tudi sužnje. Bizantinska vas je bila organizirana kot občina – pašniki so bili skupna živina, vaške črede so varovali pastirji, vzdrževala pa jih je občina. Gozdovi so bili delno individualni, delno v skupni lasti. Lastnik zemlje je tisti, ki zanj plačuje davek.

Nikofren I. (802 – 811) je uvedel sistem skupne odgovornosti plačevanja davkov. Davki za neobdelana ali zapuščena zemljišča se prenesejo na sosede.

Radikalne spremembe so bile storjene na organizaciji celotne države. Stare prefekture so bile ukinjene. Ustanovljene so bile nove institucije, neke vrste ministrstva, na čelu katerih je bil logotet. Ministrstva so bila štiri: za vojsko, za državne finance, za cesarske zadeve ter za notranje in zunanje finance.

Državna in cesarska blagajna sta bili izenačeni, kar je cesarjevo avtokracijo še povečalo.

Do druge polovice 9. stoletja so izginile še zadnje institucije poznorimske dobe. Teme so ostale edina provincijska ureditev bizantinskega cesarstva. V njih je bila vsa oblast v rokah stratega, ki je bil odvisen direktno od cesarja. Kjer ni bilo tem, tudi ni bilo dejanske bizantinske oblasti.

Proti koncu 7. stol. sta bili v evropskem delu države ustanovljeni prvi dve temi: Trakija in Helada.

V drugi polovici 9. stoletja je bila tematska organizacija vpeljana v Dalmaciji, ki je obsegala primorska mesta in otoke.

Na prehodu iz 9. v 10. stol. dobi tematska ureditev svojo končno sestavo.

V cesarstvu je prenehala obstajati jezična dvojnost, kar je krepilo centralizacijo v državi. Uradni jezik latinščina je začel izginjati, ostal je samo grški jezik.

Cesarji zgodnjebizantinske dobe so še nosili latinske nazive: imperator, caesar, augustus. Za vlade Herakleja pa se začenja uporaba naslova basileus. _

Ikonoklazem oz. ikonoborstvo je gibanje naperjeno proti čaščenju ikon. Začel se je na začetku 8. stoletja. Najzagrizenejši zagovorniki so bili v vzhodnih področjih cesarstva. Tako se je bizantinsko cesarstvo še bolj oddaljilo od zahodnega sveta. V maloazijskih temah so se zavedali, da nosijo glavno breme državne obrambe in so z ikonoklazmom nasprotovali centralni vladi in birokraciji.

Sestavni del tega gibanja je bila zaplemba cerkvenega premoženja, predvsem samostanskega.

Ikonoduslvo pa je gibanje za obrambo ikon. Glavni nosilci tega gibanja so bili menihi, saj so bili najbolj prizadeti v svojih interesih.

Ikonoklazem je povzročil, da je močno porasla vloga vojaških pokrajin in vojaškega stanu nasploh.

Okrog sredine 9. stoletja se začenja **nova doba**, ki jo označuje nov bizantinski imperializem, obnovljena cerkev, ki je še močnejše vezana na državo in predvsem vojaško plemstvo.

Doba razcveta bizantinskega cesarstva

Zmaga nad ikonoklazmom leta 843 stoji na začetku nove dobe v zgodovini Bizanca. V naslednjem poldrugem stoletju je Bizanc dosegel vrhunec notranjega in zunanega razvoja, katerega nosilec je bilo novo in mlado bizantinsko plemstvo.

Družbene razlike, razvidne v zemljiški posesti, so zelo napredovale: bogati in premožni kmetje so kupovali zemljo od kmetov imenovanih siromaki. Višek njiv so dajali v obdelavo sužnjem ali najemnikom. Začelo se je propadanje vaške občine – to je ena od poti po kateri je nastajalo novo bizantinsko plemstvo.

Del plemstva se je zelo verjetno razvil iz stare veleposestniške in senatorske aristokracije. Večji del pa je prihajal iz vrhov civilne in vojaške administracije v prestolnici ali provinci. To so bili višji oficirji, visoka duhovščina pa tudi bogati trgovci iz Carigrada in drugih velikih mest.

S krepitvijo tega novega družbenega sloja, se je začel **proces fevdalizacije**. Zemljiška posest je v Bizancu vedno veljala kot edino pravo bogastvo.

Cesar **Roman Lekapen** (920 – 944) je ugotovil, da drobna posest prinaša veliko korist s tem, da plačuje davke in opravlja vojaško službo. Vse to bi propadlo, če se število malih posestnikov skrči. Zato so se od njegove vlade in pol stoletja po tem pisali zakoni v zaščito drobnih kmetov in vojaškega plemstva. Nakup zemljišč je bil urejen po principu predkupne pravice. Zemljiška gospoda je prišla v zadnjo kategorijo za nakup posestva. A osiromašeni kmetje so se zatekali pod zaščito gospodov, ki so prevzemali njihove obveznosti, kmetje pa so postali njihovi podložniki – pariki. Cesar in centralna uprava pa tudi nista dosledno upoštevala vseh zakonov, ki so škodili zemljiškim gospodom, saj sta v njih imela važno družbeno oporo.

Cesar **Nikofren II. Foka** (963 – 969) je izdal zakon, ki je ščitil zemlj. gospode in odobril širjenje veleposesti. Poleg tega pa je povečal vrednost vojaških posesti. Tudi posest cerkve se je po zmagi nad ikonoklazmom nenehno širila.

Nikofrenov naslednik **Ivan I. Cimisk** (969 – 976) ni bil tako naklonjen gospodom.

Vasilij II. (976 – 1025) pa je bil prvi, ki je imej opravka z organiziranimi vstajami tematskega plemstva. Bil je skrajen v boju proti visokemu plemstvu. Njegova zakonodaja je imela cilj, da se kmetom v celoti povrnejo zemljišča, ki so si jih prisvojili dinati. Odpravil je plačilo odškodnine s strani kmetov in stratiotov gospodi za vrnjena zemljišča. Omejil je širjenje cerkvene posesti, veleposestnikom pa je naložil plačevanje davka za njihove posesti. Zapleniti je dal posestva magnatov.

Bizantinski fevdalizem

Razlikoval se je od zahodnega, zato se pojavljajo polemike ali se da sploh govoriti o fevdalizmu. V Bizancu fevdalna družba ni razporejena v obliki piramide, kakor je na zahodu. V bizantinskem cesarstvu so namreč vsi neposredno podrejeni cesarju, ni od seniorja odvisnih vazalov, niti prisege zvestobe. So pa velika zemljiška posestva, ki jih obdelujejo podložni kmetje in ki dajejo dohodek. Zato je na osnovi tega principa upravičeno govoriti o bizantinskem fevdalizmu.

Med 6. in 7. stoletjem so se bizantinska mesta ruralizirala. Zgradila so si obzidja. Mesta niso bila le važni trgovski in proizvodni centri, ampak tudi tržišče za poljedelske pridelke okoliša in sedež zemljiške gospode. Nad njimi je bil izvajan strog nadzor državne oblasti. Trgovci in obrtniki so bili organizirani v cehih.

Bizantinski *cehi* so izvirali iz poznorimskih cehov pri čemer je bil nadzor slabši in članstvo ni bilo več dedno. Novost je bila državna kontrola, ki so jo izvajali eparhi, nadzor pa je obsegal kakovost in količino izdelkov, ceno, način prodaje in nakupa. Pod nadzorom eparha so bili tudi tuji trgovci.

Takšna organizacija ni bila vzpodbudna niti za proizvajalce niti za trgovce. To je eden izmed vzrokov pasivnosti bizantinskih trgovcev, kar je omogočilo podjetnim predstavnikom italijanskih pomorskih republik, da so se v 11. in 12. stoletju uveljavile na bizantinskem tržišču in ga osvojile.

Cesar je bil na čelu vojske, uprave pravosodja in v določenem smislu tudi cerkve. Cesarji ikonoklastične dobe so se trudili, da bi si podvrgli Cerkev. Od sredine 9. stoletja se je razvil za Bizanc značilen odnos, po katerem je imel cesar pogosto zadnjo besedo. Odločal je o izvolitvi patriarha in ga je lahko tudi odstavil.

Zelo razvit je bil upravni ustroj države. Cesarska oblast se je z drobitvijo velikih tem, ki se je začela v 8. stoletju, skušala obvarovati pred upori in močjo strategov. Vsak posamezni uradnik je bil odvisen od cesarja. Centralizacija je bila na vrhuncu.

Od sredine 9. o začetka 11. stoletja je vladala »**makedonska**« **dinastija**. Poimenovana je bila po začetniku **Vasiliju I.**, ki je bil iz teme Makedonije. Pod to dinastijo je Bizanc dosegel vrhunec. Balkanski polotok je bil znova osvojen in meja je zopet potekala po Donavi. Osvajanja so bila delo fevdalnega plemstva.

Boj plemstva za centralno oblast

11. stoletje je prehodna doba, končalo se je pravo bizantinsko obdobje in začelo poznobizantinsko.

To dobo označujejo borbe za oblast dveh skupin vladajočega razreda: *provincialno vojaško plemstvo* in *civilno birokratsko plemstvo prestolnice*.

Cesarji 11. stol. so bili predvsem predstavniki ene ali druge nasprotujoče si skupine plemstva. Borba, ki je trajala več kot pol stoletja, je napravila prehodno dobo družbeno in politično nestabilno. To se razodeva v državljanskih uporih, poskusu cerkve, da ne podleže stopitvi z državo in v poskusih mestnih slojev, da si pridobijo večji vpliv v političnem življenju.

S strani vlade so se kopicili privilegiji za fevdalno gospodo. Osvobodili so jih davkov, prav tako pa se je države odrekla kmečkim davkom, ki so jih sedaj dobili direktno zemljiški gospodje. Kmet je bil vezan na posestvo.

Razširil se je sistem »*haristikarjev*« - ljudje, ki so zagotavljali uspešno upravo in so za to prejeli dohodke ter v dosmrtno upravo samostane in samostanske posesti. Ta sistem je bil verjetno vpeljan, da bi omejili samostansko posest, ki je naglo naraščala.

Širjenje veleposestev je imelo za posledico slabljenje vojaške moči. Zemljiški gospodje so stratiotom vojaško obveznost zamenjali z davkom.

S tem se je vse težje dopolnjevala vojska, zmanjšali so se skupni prihodki od davkov in možnost novačenja najemnikov.

Finančna kriza je bila vse hujša. Nomizma, ki je bila dolga stoletja čvrsta, trdna, mednarodna valuta, je v 11. stoletju doživela padec kakovosti in vrednosti.

Z druge strani pa je nova doba doživela kulturni razcvet. Carigrajska visoka šola je postala središče za poučevanje grške kulture in rimskega prava.

Kriza 11. stoletja se je odrazila v poljedelstvu in tudi v mestnem gospodarstvu. Provincialen ustroj, ki je temeljil na temah v katerih je bila vsa oblast v rokah stratega, je bil v popolnem razsulu. Teme so bile zmanjšane, ustanovljene pa nove in obširnejše province pod duksi in katepani. Okrepila se je civilna oblast v provincah.

Za to dobo je značilno veliko število uporov. Vrstila so se gibanja za neodvisnost v obmejnih pokrajinah in sovražni napadi, ki se jih cesarstvo ni moglo ubraniti. Leta 1071 so Normani zavzeli Bari in s tem je bilo konec bizantinske oblasti v Italiji. Istega leta je bila Turkom Seldžukom prepuščena cela Armenija in srce Male Azije.

Razkol med vzhodno in zahodno cerkvijo leta 1054 je še bolj oddaljil Bizanc od zahoda.

Na Balkanu so vpadi oslabili državno mejo. Duklja (od 11. stoletja Zeta) in Hrvaška sta se rešili bizantinske nadoblasti in postali neodvisni.

Usoden korak v smeri izgube položaja v trgovskem svetu je bil leta 1082, ko je cesar Aleksej I. Komnen izdal Benetkam, za pomoč na morju proti Normanom, cesarsko listino, zlato bulo, z najširšimi trgovskimi privilegiji.

Vladavina vojaškega plemstva

S prihodom **Alekseja I. Komnena** na prestol leta 1081, tipičnega predstavnika vojaškega plemstva se začne nova doba.

Okrepilo se je posvetno in cerkveno veleposestvo, razcvetela pa se je tudi majhna in srednja fevdalna posest. Povečale so se zlorabe zakupnikov davkov, izgubljen je bil prevladujoč položaj Bizanca v mednarodni trgovini.

Začetki **pronije** so vezani na vladavino Komnenov. Pronijar je dobil cesarsko listino, s katero mu je bila dodeljena v upravo in koriščenje posest, ki so jo obdelovali pariki, sam pa je moral v zameno opravljati vojaški službo.

Družbena razlika med stratioti predhodne dobe in pronijarji je bila ogromna. Prvi so bili majhni kmetje, drugi pa fevdalni vitezi in gospodje parikov.

Pronije so bile različno velike, nikoli pa to niso bila veleposestva. Tako za proniarja kot tudi za veleposestnika je bila značilna vojaška družina.

Vrhunec je ta sistem dosegel v času cesarja **Manuela I.** (1143 – 1180).

Od 12. stoletja se je pod zahodnimi vplivi začel v Bizancu razvijati nov tip fevdalizma.

Denarno gospodarstvo se je še poslabšalo. Nomizma je izgubljala na vrednosti. Kljub temu pa je uprava zahtevala, da se davki plačujejo v nomizmah stare vrednosti. Država in zakupniki davkov so to izkoriščali za bogatenje. Uvedene do bile nove dajatve in davki, da bi pokrili rastoče stroške, predvsem za vojsko.

Vojaki so uživali visok ugled, zato se je povečalo število najemniških čet. ker prihodki od davkov pogosto niso zadoščali za plačo najemnikov, je prešlo na plačevanje v naturi. Težka in vedno večja je bila tlaka za gradnjo cest, trdnjav, ladij, ...

Bizanc je izgubil vladajočo vlogo v sredozemski trgovini in postal privesek italijanskih republik, predvsem Benetk. Menjala se je struktura bizantinskega uvoza in izvoza. Iz Bizanca, slovečega po luksuznem suknu in svili ter proizvodnji njegovih zlatarjev in obrtnikov, so pred koncem 12. stoletja izvažali žito in kmetijske pridelke ter uvažali tekstil in obrtniške proizvode iz Italije.

Bizantinska država je bila vse bolj odvisna od italijanskih flot in skoraj ni imela več svoje mornarice.

Zmaga vojaške stranke je odstranila vpliv civilnega plemstva prestolnice. Vsi cesarji dinastije Komnenov so smatrali državo za svoje fevdalno posestvo. Izginil je stari bizantinski sistem in prišel je nov hierarhičen red, utemeljen na novem pojmovanju zvestobe. Oslabla je obramba pred zunanjim sovražnikom.

Cerkev je ponovno postala eden od stebrov cesarske oblasti.

Teme, ki so jih upravljali duksi, so bile teritorialni tako skrčene, da niso predstavljale nobene nevarnosti za cesarsko oblast. Pogosto so bili fevdalni gospodje bolj vplivni od upraviteljev tem. V nekaterih primerih se je teritorij teme izenačil s fevdalnim posestvom.

Po smrti cesarja Manuela I. leta 1180, je nastopila kratka doba protifevdalnega odpora za časa vlade cesarja **Andronika I. Komnena** (1183 – 1185).

Pod dinastijo **Angelov**, ki je vladala od leta 1185, so se procesi začeti pod Komneni samo še pospešili. Na Balkanu so se osamosvojili Bolgari in Srbi. 3. križarski pohod s Friderikom I. Barbarosso je zajel tudi Bizanc. Zahodno cesarstvo pod Henrikom VI. pa se je že pripravljalo, da udari po bizantinskem cesarstvu. Tudi v Benetkah se je vse bolj uveljavljala misel, da je Bizanc potrebno uničiti.

Razkrajanje države

Leta 1204 je padel v roke Benečanov in drugih križarjev četrtega križarskega pohoda Carigrad. Zmagovalci so razkosali državo in na večjem delu ustanovili Latinsko cesarstvo. Bizanc ni nikdar več obnovil starih mej ali prišel do stare moči.

Bizantinski cesarji so pol stoletja vladali v pregnanstvu v Mali Aziji, kjer je nastalo Nikejsko cesarstvo. Nikejski cesarji so se vsi priznavali kot edine naslednike romejskih oz. bizantinskih cesarjev. Nova država je imela čvrstejši gospodarski in družbeni ustroj. Sem je delno prebežalo veleposestniško plemstvo, ki je izgubilo posestvo. Vstopili so v službo in upravo nove države in vdano služili cesarju. Glavna opora tega cesarstva so bili pronijarji. Obrambna meja je bila delno okrepljena s stratioti, delno pa z akriti – branilci meje, ki so bili pripadniki nižjega plemstva. Cvetela je tudi trgovina. Oblast je bila skoncentrirana v rokah cesarja. Država ni imela lastnega ladjevja, zato je bila odvisna od italijanskih republik.

Leta 1261 so ponovno osvojili Carigrad in delno obnovili stari sijaj, a preživeli so le še dve stoletji in pol. Cesar **Mihael VIII. Paleolog** (1259 – 1282) je bil začetnik zadnje dinastije, ki je vladala v Bizancu.

Razkroj in propad bizantinskega cesarstva

Bizanc je kmalu postal država tretjega razreda. Okrog sredine 14. stoletja je postal vazal Turkov Osmanov, ki so ga dokončno, ko je ostal skrčen na samo prestolnico in odrezan od pogatih pokrajin Peloponeza in Moreje, leta 1453 uničili.

V tej dobi so družbene sile dosegle vrhunec svojega razvoja. Veleposestniki so imeli v rokah ogromne latifundije. Visoka fevdalna gospoda je imela svoje oboroženo spremstvo. Financirali so nove čet in ladjevje, saj država tega bremena ni več zmogla. Nastal je družbeni sloj velikih in močnih veleposestnikov.

Cesarji so članom svoje rodbine poklanjali cele pokrajine in dežele, ki so bile, čeprav ne formalno, dejansko upravno in politično neodvisne.

Pred koncem 14. stoletja nista obstajala niti enotno Cesarstvo, niti centralna uprava.

Pronija je s časom postala dedna. Fevdalna gospoda je dobila nove pravice nad kmečko zemljo.

Državne finance so bile v razsulu. V mednarodni trgovini je mesto nomizme zavzel dober denar italijanskih trgovskih republik.

Benetke so si v srcu cesarstva in Carigrada ustanovile svojo kolonijo, pred koncem 13. stoletja so isto naredili Genovežani v Galati.

Novi in izredni davki niso mogli napolniti državne blagajne, zato so v tujini najemali posojila. Mesta so postajala centra poljedelskih območij.

V Bizancu se ni izoblikovalo mlado, močno, podjetno in pogumno meščanstvo, trgovci in obrtniki. Zmaga fevdalnega plemstva in privilegiran položaj italijanskih pomorskih republik sta namreč onemogočila razvoj bizantinskega meščanstva kot se je formirali na zahodu.